

UN TRIST SANT JORDI Isidor Cònsul

Jordi Mata, El misteri de Berlín. Columna. Barcelona, 1997 / Lluís Anton Baulenas, Alfons XIV (Un crim d'Estat). Columna. Barcelona, 1997.

-

Santa Llúcia, patrona de modistes i advocada de la bona vista, celebra la festa el 13 de desembre. A tocar d'aquesta data, quan la tardor comença a fer figa, arriba la **Nit de Santa Llúcia** que ve a ser la festa petita de la literatura catalana, quatre mesos abans de la festassa genuïna de la república de les lletres en l'esclat primaveral de Sant Jordi. Ben mirat, però, un dia prepara l'altre i així, en una cua d'advent que s'il·lumina amb les pampallugues de Nadal, la **Nit de Santa Llúcia** atorga, d'una sola tacada, alguns dels premis més emblemàtics de la literatura catalana. La matèria guardonada, convertida en llibre, serà novetat de temporada el 23 d'abril i el premi **Sant Jordi de Novel·la**, el més ben dotat econòmicament, lluitarà per ocupar el primer lloc de les vendes en el mercat d'un dia insòlit, quan els llibres surten al carrer, s'hi fan els amos i senyoregen la joia d'una festa irrepetible.

FICCIONS HISTÒRIQUES

El passat 13 de desembre, a l'esprint final del premi **Sant Jordi** hi van arribar dues novel·les que tot i ser diferents per la forma i sobretot per l'ofici, comparteixen una frontera d'aspectes temàtics que permet un acostament en paral·lel a tots dos títols. Dues obres falsament històriques, centrades en la contemporaneïtat del segon terç del segle XX i on, en un moment o altre de l'argument, treuen el nas personatges de tan nefasta memòria com Hitler i Goebbels en la novel·la de Jordi Mata **-El misteri de Berlín-** i el mateix generalíssim Franco en la de Lluís Anton Baulenas **-Alfons XIV (Un crim d'Estat)**. Tots dos títols, d'altra banda, manlleven tics característics del gènere negre i de les novel·les d'espionatge, i couen entre bastidors la mena de propaganda política característica de les dictadures: l'oportunitat de poder utilitzar Marlene Dietrich al servei de la propaganda nazi, en la novel·la de Jordi Mata, i la gresca franquista dels "25 anys de pau" en la de Lluís A. Baulenas.

En la darrera cursa del 13 de desembre, **El misteri de Berlín** arribà a la meta amb un cos d'avantatge respecte de l'altra novel·la, raó per la qual fou guardonada amb el darrer premi Sant Jordi. A **Alfons XIV (Un crim d'Estat)** li faltà aquesta darrera empena i, de passada, convertí Lluís Anton Baulenas en un expert del ritual de quedar finalista. També ho fou, amb **Noms a la sorra**, en aquella altra final cantada per Quim Monzó, el 1993, mesos abans de la tardorena **Nit de Santa Llúcia**.

HITLER, GOEBBELS I MARLENE

El misteri de Berlín és, sobretot, una novel·la d'acció. Un fideu llarg i prim amb l'únic objectiu d'explicar, explicar i explicar. En aquest cas, el que explica Jordi Mata és la hipotètica història d'una Marlene Dietrich obligada a treballar per a la propaganda nazi. Es veu que Hitler n'era admirador secret i encomanà a Goebbels -aparteu les criatures- la missió de retornar a Alemanya aquell meravellós mite eròtic dels anys trenta. Començà així l'*Operació Fricka* dels serveis secrets alemanys que, aprofitant una oscil·lació a la baixa en la carrera de la Dietrich, l'enganyen per portar-la d'incògnit a Anglaterra. Fent-se passar per representant d'Alexander Korda, un espia nazi visita l'actriu a Hollywood i li parla del projecte de rodar **Jo Claudi**, de Robert Graves, sota la direcció de Josef Von Sternberg, l'home de cinema que l'havia catapultat a la fama, i on ella podria fer el paper de Messalina. Disfressada i amb documentació falsa, Marlene Dietrich deixa els USA i arriba amb l'espia nazi a Anglaterra on la història es precipita en un final granguinyolenc com apunta oportunament un dels capítols de la novel·la.

El problema de **El misteri de Berlin** és que ho redueix tot a un argument més o menys enginyós i a una història que s'estiregassa sense cap altre component que la dinàmica, a estones frenètica i esbojarrada, de la pròpia acció. Els personatges són de paper de fumar i el cos novel·lesc, el món de la ficció, no té més gruix que un tel de ceba. El lector no hi trobarà cap altra voluntat narrativa que no sigui detallar, només en forma d'acció, els girs i meandres de l'argument. Potser l'únic apuntament de construcció novel·lesca ve del personatge Preston Sheridan, un extra de cinema que contrapunta el protagonisme de Marlene Dietrich. El narrador fa esforços per presentar-lo com un antiheroi característic de la novel·la americana contemporània, la figura d'un perdedor solitari, derrotat per la dinàmica de viure. Però només s'hi esforça. Li falta

pinzellades de lirisme cruel i un rerefons amb poètica dura de sordideses que és alguna cosa més que no pas l'exercici d'anar bevent sense aturador.

LES CLAVEGUERES DEL PODER

Per la seva banda, Lluís Anton Baulenas situa **Alfons XIV (Un crim d'Estat)** a començaments dels seixanta, després de l'accident de caça que patí el "*caudillo*", que algú va llegir com un sabotatge. Fou quan el franquisme començà a prendre consciència que s'havien de preveure els mecanismes de la successió del dictador i, entre les opcions que remenaren, i al costat és clar de la que ha funcionat històricament, **Alfons XIV (Un crim d'Estat)** planteja la hipòtesi de les possibilitats d'un fill legítim, bé que desconegut, d'Alfons XIII. Tan desconegut que ni el mateix implicat en la història no ho sabia. Però sí que en coneixia l'existència el murri de Franco, i fins l'havia convertit en un empresari mimat pel règim esperant l'oportunitat, o no, de posar-lo al servei de la continuïtat de la causa.

En el marc d'aquesta hipòtesi, Lluís Anton Baulenas desplega una novel·la de les clavegueres del poder que troba el seu millor salconduit en la creació del protagonista que no té res a veure amb el borbó del títol. És el capità Josep Licini Tutusaus, un botxí fred i eficaç, un executor dels serveis d'intel·ligència i a les ordres de la camarilla més immediata al mateix Franco. Un tipus retret i solitari que rep, de tant en tant, l'ordre de matar i la compleix amb estricta professionalitat. Elimina qui sigui sense fer preguntes ni escarafalls, tant si es tracta de polir-se enemics declarats del règim, com si l'objectiu són falangistes que fan nosa, jutges que pregunten massa o estraperlistes fidels però sense mesura en la seva ambició. Expert en verins vegetals, les execucions de Tutusaus són d'una netedat inqüestionable i es disfressen de suïcidi, d'atac de cor, d'embòlia cerebral o del que sigui. Mai no semblen un assassinat.

És un personatge, d'altra banda, que evoluciona en el decurs de la novel·la fins a dubtar d'uns principis jeràrquics i ideològics que tenia sòlidament instal·lats en començar la ficció. La novel·la, per un altre costat, assaja de construir el tou d'un ambient novel·lesc, dóna gruix i coherència a un món fosc i sòrdid, i arrodoneix la història amb el gir d'un final molt estudiat. I hi afegeix el contrapunt simbòlic d'una colla de gossos salvatges que m'han fet pensar en la novel·la de Ian McEwan, **Gossos negres**, per la funció de tornaveu metafòric que hi exerceixen tant els uns com els altres. D'entrada,

doncs, el material narratiu de Lluís Anton Baulenas és d'una considerable eficàcia i la novel·la es desplega francament bé en la seva primera meitat. Després tendeix a diluir-se i aprimar-se. Sobretot en la llarga fugida del darrer terç que no s'acaba de resoldre amb el mateix tremp inicial. Tot i l'oportunitat d'una situació tan esperpèntica amb un cotxe amb quatre fugitius que sembla un circ ambulat per la fauna que l'habita: un esguerrat, un fals borbó hemofílic, una boja inofensiva i l'executor Tutusaus al volant.

ESTEREOTIPS

La temporada 1995-96, al Poliorama, els afeccionats al teatre van poder veure **El visitant**, d'Eric-Emmanuel Schmitt, i quan redacto aquest comentari just s'ha acabat la representació de **Prendre partit**, de Ronald Harwood, a càrrec del Talleret de Salt, al Teatre Villarroel. Són només dues de les nombroses obres amb components de ficció històrica vinculades a la generosa pedrera del nazisme. Si ara les esmento, a banda de la proximitat de la memòria, és perquè totes dues, enllà de l'argument que enfilen, volen ser literatura i no només la crònica d'una hipotètica història. D'altra banda, com en el cas de **El misteri de Berlín**, els protagonistes de **El visitant** són tan agosarats que al costat de Sigmund Freud, l'altre dels protagonistes és Déu -el visitant. Una gosadia, però, que no impedeix que l'obra d'Eric-Emmanuel Schmitt funcioni com una construcció plena d'habilitat, amb un text brillant, permeable i obert a la reflexió especulativa. Per contra, a la novel·la de Jordi Mata hi falta reflexió i treball de text, i hi sobra embranzida argumental. I tampoc no acaba de funcionar com a obra d'humor si aquest era el resultat previst d'entrada. No dubto que es tracta d'un narrador de raça i possiblement d'un diamant en brut. Però s'ha de polir. I molt. **El misteri de Berlín** desdibuixa els mites cinematogràfics i literaris que corren per les seves pàgines fins a convertir-los en titelles de fireta i cromos d'estereotip. Llàstima, perquè es pot treure molt més rendiment d'uns personatges tan carregats de màgia, misteri i talent com els que es passegen al costat de la Dietrich. Entre altres Ernest Hemingway i Alfred Hitchcock. Però les coses són com són. Aquest és un trist Sant Jordi i, en fi, que Santa Llúcia, advocada de la bona vista, hi faci, en endavant, més que no pas nosaltres.

Isidor Cònsul